

Interessante Nederlandse wantsen (Heteroptera)

B. AUKEMA, D. J. HERMES & J. H. WOULDSTRA

AUKEMA, B., D. J. HERMES & J. H. WOULDSTRA, 1997. INTERESTING DUTCH HETEROPTERA. – *ENT. BER., AMST.* 57 (11): 165-182.

Abstract: The lygaeids *Nysius cymoides* and *Raglius vulgaris* are recorded for the first time from The Netherlands and the tingids *Stephanitis pyrioides* and *S. takeyai* were introduced with plant material originating from Japan. New Dutch records of the following 26 rare and/or interesting species are given or summarized: the tingids *Lasiacantha capucina*, *Physatocheila dumetorum*, the mirids *Tytthus pubescens*, *Strongylocoris leucocephalus*, *Brachynotocoris puncticornis*, *Orthotylus fuscescens*, *Polymerus vulneratus*, *Miridius quadrivirgatus*, the anthocorid *Brachysteles parvicornis*, the reduviid *Rhynocoris annulatus*, the lygaeids *Metopoplax ditomoides*, *Lamproplax picea*, *Scolopostethus pilosus*, *Pachybrachius luridus*, *Aellopus atratus*, *Peritrechus angusticollis*, *Emblethis denticollis*, the rhopalids *Liorhyssus hyalinus*, *Rhopalus subrufus*, *R. tigrinus*, *Stictopleurus abutilon*, the scutellerid *Eurygaster testudinaria*, and the pentatomids *Eysarcoris aeneus*, *Peribalus vernalis* and *Carpocoris fuscispinus*. Biological and distributional information on these species is given and possible causes of the remarkable increase of records of some of them are discussed.

B. Aukema, Kortenburgerweg 31, 6871 ND Renkum.

D. J. Hermes, Drossaardstraat 24, 5663 ER Geldrop.

J. H. Woudstra, Noordseboos 13, 1506 MN Zaandam.

Inleiding

Lokale fauna's zijn dynamisch van karakter en dat manifesteert zich het duidelijkst bij zeldzame soorten en bij soorten die aan de grenzen van hun areaal leven. Dit betekent in de praktijk dat de status van dergelijke soorten aan verandering onderhevig is en dat zij moeilijk zijn onder te brengen in classificaties die het voorkomen van soorten (het aantal waarnemingen in ruimte en tijd) beogen vast te leggen. Dergelijke classificaties worden bijvoorbeeld gebruikt bij de selectie van doelsoorten ten behoeve van natuurontwikkeling en natuurbescherming (Verspui & Van Wingerden, 1994). Naast nieuwe vestigingen door actieve of passieve uitbreiding van het areaal kunnen soorten lokaal tijdelijk of definitief verdwijnen. Deze veranderingen zijn vanuit faunistisch oogpunt bijzonder interessant en het loont dan ook de moeite om van tijd tot tijd de balans op te maken. In het hier gepresenteerde overzicht wordt dat gedaan aan de hand van nieuwe waarnemingen van een aantal soorten wantsen, die voor ons land te boek stonden als (1) marginaal voorkomende zeldzame soorten, (2) sinds 1960 niet meer waargenomen soorten, (3) zeldzame soorten en (4) overige

soorten, waarvan opvallende nieuwe gegevens over het voorkomen of de verspreiding bekend zijn geworden. Voor de omschrijving, selectie en samenstelling van de eerste drie groepen wordt verwezen naar Aukema (1994).

Miridius quadrivirgatus (A. Costa), *Dryinus latus* Douglas & Scott, *Aellopus atratus* (Goeze), *Rhopalus tigrinus* (Schilling) en *Emblethis denticollis* Horváth behoren tot de eerste groep van marginaal voorkomende zeldzame soorten, *Lasiacantha capucina* (Germar), *Metopoplax ditomoides* (A. Costa), *Liorhyssus hyalinus* (Fabricius) en *Carpocoris fuscispinus* (Boheman) tot de tweede groep van sinds 1960 niet meer waargenomen soorten, *Tytthus pubescens* (Knight), *Strongylocoris leucocephalus* (Linnaeus), *Brachynotocoris puncticornis* (Linnaeus), *Orthotylus fuscescens* (Kirschbaum), *Lamproplax picea* (Flor) en *Scolopostethus pilosus* (Reuter) tot de derde groep van zeldzame soorten en *Physatocheila dumetorum* (Herrich-Schaeffer), *Polymerus vulneratus* (Panzer), *Brachysteles parvicornis* (A. Costa), *Rhynocoris annulatus* (Linnaeus), *Pachybrachius luridus* Hahn, *Peritrechus angusticollis* (R. Sahlberg), *Rhopalus subrufus* (Gmelin), *Stictopleurus abutilon* (Rossi), *Eurygaster testudinaria*

Fig. 1. *Stephanitis takeyai* (foto H. Stigter).

(Geoffroy), *Eysarcoris aeneus* (Scopoli) en *Peribalus vernalis* (Wolff) tot de vierde groep van overige soorten.

Daarnaast worden twee soorten behandeld die nieuw voor de Nederlandse fauna zijn, *Nysius cymoides* (Spinola) en *Raglius vulgaris* (Schilling), alsmede twee soorten die met plantmateriaal geïmporteerd zijn en zich mogelijk in Nederland kunnen vestigen, *Stephanitis pyrioides* (Scott) en *S. takeyai* Drake & Maa.

De volgorde en nomenclatuur zijn ontleend aan Aukema (1989). Tenzij anders vermeld, bevindt het materiaal zich in de collecties van de verzamelaars.

Gebruikte afkortingen. ABDW: Afdeling Bestrijding Dierplagen, Wageningen; BA: B. Aukema; DJH: D. J. Hermes; IBN-DLO: Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek - Dienst Landbouwkundig Onderzoek, Wageningen; JHW: J. H. Woudstra; PD: Plantenziektenkundige Dienst, Wageningen; ZMA: Zoologisch Museum, Amsterdam. Provincies. FR: Friesland; GR: Groningen; DR: Drenthe; OV: Overijssel; GL: Gelderland; UT: Utrecht; NH: Noord-Holland; ZH: Zuid-Holland; ZL: Zeeland; NB: Noord-Brabant; LB: Limburg.

Tingidae

Stephanitis pyrioides (Scott)

Adulten en larven van *Stephanitis pyrioides* werden door een medewerker van de Plantenziektenkundige Dienst in 1995 op 25 september en 4 oktober in groot aantal waargenomen op rododendrons in en buiten een kas te Vleuten. De waardplanten waren in februari en maart geïmporteerd uit Japan.

Stephanitis pyrioides leeft op de onderzijde van de bladeren van haar waardplanten en veroorzaakt hetzelfde schadebeeld als de inheemse *S. oberti* (Kolenati) en de al eerder ingeburgerde *S. rhododendri* Horváth: opvallend gele zuigschade is zichtbaar op de bovenzijde van de bladeren en de onderzijde van de bladeren is bedekt met uitwerpselen, vervellingshuidjes en secundair optredende schimmels. Afhankelijk van de temperatuur zijn volwassen dieren in twee of drie generaties aanwezig van juni tot oktober. De overwinterende eieren worden afgezet in het bladweefsel van altijd groene azalea's en rododendrons, maar ze wordt ook aangetroffen op soorten die hun blad geheel (*Rhododendron calendulaceum* (Mich.) Torr., *R. molle* Don., *R. schlippenbachii* Maxim) of gedeeltelijk (*Azalea amoena* Rehd., *A. indica* Sweet, *R. mucronatum* Don. en *R. yedoense* Maxim) laten vallen (Péricart, 1983). Ze wordt ook vermeld van twee andere Ericaceae, *Lyonia neziki* (Takeya, 1963) en *Kalmia latifolia* L. (Stonedahl et al., 1992). Takeya (1963) geeft een uitgebreid overzicht van waardplanten in Japan.

Stephanitis pyrioides komt voor in het Verre Oosten (Siberië, Japan, Korea, China en Taiwan) en werd verslept naar de oostelijke Verenigde Staten, Argentinië en Australië (Stonedahl et al., 1992). Recent werd ze ook vermeld uit Bhutan, India en Nepal (Péricart & Golub, 1996). In Nederland vestigde *S. pyrioides* zich na import uit Japan tussen 1905 en 1910 op azalea's in Boskoop (Fokker, 1905; Péricart, 1983), maar werd de soort werd daarna weer van de Nederlandse lijst afgevoerd (Aukema, 1989). Meer permanente vestiging in ons land lijkt echter goed mogelijk.

Stephanitis takeyai Drake & Maa

Adulten en larven van *Stephanitis takeyai* (fig. 1) werden door een medewerker van de Plantenziektenkundige Dienst in september 1994 in groot aantal aangetroffen op een meer dan tien jaar oude struik van *Pieris japonica* (Thunb. ex Murr.) D. Don ex G. Don in een particuliere tuin van een plantenkweker in

Boskoop. Het schadebeeld, dat overeenkomt met dat van *S. pyrioides*, was reeds jaren aanwezig, maar er werd tot dan toe geen aandacht aan besteed.

De levenscyclus van *Stephanitis takeyai* komt overeen met die van *S. pyrioides*. De soort is tamelijk polyfaag, maar ze is vooral bekend als plaag op *Pieris japonica* en *Lyonia elliptica* (Takeya, 1963, Tsukada, 1994a). De waardwisseling tussen de groenblijvende *P. japonica* als winterwaard en de zomergroene *L. elliptica* als zomerwaard werd bestudeerd door Tsukada (1994b).

Stephanitis takeyai komt van oorsprong voor in Japan en werd geïntroduceerd in de Verenigde Staten. Recent werd de soort ook uit India vermeld (Péricart & Golub, 1996). In Japan komt *S. takeyai* voor in het midden en het zuiden, maar niet op Hokkaido. Gezien de ervaringen in Boskoop, waar de bewuste struik overigens werd geroid, lijkt vestiging in Nederland zeker mogelijk.

Lasiacantha capucina (Germar)

Waarnemingen. LB: Eijs, Piepert [= Wijlre, omgeving spoorbaan], 19.vi.1994, Th. Heijerman (BA, ZMA), 7.v.1995, DJH en 22.viii.1996, K. Alders (ZMA), in aantal van wilde tijm (*Thymus serpyllum* L.).

Lasiacantha capucina was uit Nederland uitsluitend bekend van vondsten van voor 1950 op de Bemelerberg (Aukema, 1989, 1994), waar zij tijdens inventarisaties in 1981 en 1988 echter niet meer werd waargenomen.

Lasiacantha capucina komt voor op droge, zandige en kalkrijke terreinen, waar zij leeft op tijm: wilde tijm in West-Europa, *Thymus humifusus* Bernh. in Frankrijk en een aantal andere soorten in Oost-Europa. Incidenteel worden echter ook andere waardplanten vermeld (Péricart, 1983). In de Ardennen komt zij voor op kruiptijm (*T. praecox* Opiz) (Delescaille et al., 1991) en in Cornwall op *T. drucei* Ronn., een Atlantische soort (Kirby, 1992). De volwassen dieren overwinteren aan de voet van de waardplant, waarop in het voorjaar eiafzetting plaats vindt. Adulten van de nieuwe generatie verschijnen in juli en augustus en onder gunstige omstandigheden ont-

Fig. 2. *Physatocheila dumetorum* (foto H. Stigter).

wikkelt zich een tweede generatie (Péricart, 1983).

Nederland bevindt zich aan de noordwestgrens van het areaal van *Lasiacantha capucina*. Uit België is ze slechts bekend van enkele vondsten in de Ardennen (Bosmans, 1980; Hofmans & Barenbrug, 1987; Delescaille et al., 1991) en in Luxemburg is ze zeer zeldzaam (Reichling & Gerend, 1994). In Nordrhein-Westfalen werd *Lasiacantha capucina* alleen voor de eeuwwisseling aangetroffen (Kott & Hoffmann, 1992) en uit het aangrenzende deel van Noordwest-Duitsland is zij niet bekend (Wagner & Weber, 1967). In Groot-Brittannië komt de soort alleen voor in Cornwall (Kirby, 1992).

Physatocheila dumetorum (Herrich-Schaeffer)

Waarnemingen. NH: Oosthuizen, 1.x.1992 (1♂) en 16.ix.1993 (4♀), JHW. GL: Beesd, Acquoy, 16.vii.1995, JHW en 21.vii.1995, BA en H. Stigter, in groot aantal met larven op perenbomen langs de Linge; Rhenoy, 21.vii.1995, BA en H. Stigter, in aantal in verwaarloosde perenboomgaard.

Physatocheila dumetorum (fig. 2) leeft op verschillende wilde en gecultiveerde bomen en struiken behorende tot de Rosaceae. Er is één generatie per jaar en de volwassen dieren overwinteren. De eiafzetting begint in mei en van begin juni tot in augustus komen de larven uit de eieren. De nieuwe generatie volwassen dieren ontwikkelt zich van eind juni tot begin september (Péricart, 1983).

Physatocheila dumetorum komt voor in

Fig. 3. Verspreiding van *Physatocheila dumetorum* in Nederland. Kleine stippen: vondsten voor 1960; grote stippen: vangsten sinds 1960.

Midden- en Zuid-Europa, de Kaukasus en in Klein-Azië (Péricart, 1983). In Nederland kwam ze tot de zestiger jaren verspreid voor in voornamelijk het westen van het land (fig. 3), maar nadien werd ze alleen nog vermeld van twee vondsten in 1962 op Walcheren (Aukema, 1989).

Physatocheila dumetorum en *P. confinis* Horváth worden door Golub (1976) als twee goede soorten opgevat, maar Péricart (1983) behandelt ze als één soort (*Physatocheila dumetorum* sensu lato) met twee fenotypes. Beide fenotypes en overgangen zijn vertegenwoordigd in collecties van Nederlands materiaal, maar verreweg de meeste in Nederland verzamelde dieren met inbegrip van het materiaal van Oosthuizen en Acquoy behoren tot *P. confinis*. Péricart & Golub (1996) vermelden *P. dumetorum* en *P. confinis* als aparte soorten, die beide in Nederland voorkomen. Zolang er geen duidelijkheid is over de status van beide fenotypen, geven wij er de voorkeur aan om van slechts één soort uit te gaan.

Miridae

Tytthus pubescens (Knight)

Tytthus pubescens (= *T. geminus* (Flor)) was uit Nederland slechts bekend van de vondst van één enkel vrouwtje in Wijster, Drenthe in 1975 (Aukema, 1989). Tussen 21 juli en 14 september 1990 werd zij door de eerste en derde auteur samen met de verwante *T. pygmaeus* (Zetterstedt) in groot aantal verzameld in het Jagersveld te Zaandam tussen pollen pitrus (*Juncus effusus* L.) in een vochtig eutroof grasland.

Tytthus pubescens leeft in vochtige biotopen aan de voet van russen (*Juncus* sp.) en zeggen (*Carex* sp.), vermoedelijk van eieren en larven van delphaciden. Ze overwintert naar alle waarschijnlijkheid als ei en adulten komen voor van eind juni tot in oktober (Kirby, 1992). Van beide geslachten komen kort- en langvleugelige dieren voor.

Tytthus pubescens komt voor in Noord-Amerika (Alaska, Canada, Colorado), Noord-Europa en Noord-Siberië. In Europa is ze bekend uit Zuid-Engeland, Nederland, Luxemburg, Noord-Duitsland, Denemarken, Zweden, Finland, Estland, Noord-Rusland en Tsjechië als meest zuidelijke vindplaats (Coulanos & Ossiannilsson, 1976; Reichling & Gerend, 1994; Stehlík, 1977; Wagner, 1952). *Tytthus pubescens* en *T. pygmaeus* waren nog niet eerder in Noord-Holland aangetroffen.

Strongylocoris leucocephalus (Linnaeus)

Tot en met de vijftiger jaren kwam *Strongylocoris leucocephalus* verspreid in Nederland voor, maar de laatste vondst dateerde van 1956 (Aukema, 1989). Op 22 mei 1993 sleepte K. den Bieman twee mannetjes en één vrouwtje op een heideterrein met veel opslag van bomen en struiken te Beegden, Limburg.

Strongylocoris leucocephalus leeft in droge graslanden op klokjes (*Campanula* sp.) en andere Campanulaceae en overwintert als ei (Southwood & Leston, 1959; Wagner & Weber, 1964). De larven komen begin mei uit en de adulten verschijnen vanaf eind mei.

Het is een Eurosiberische soort, die van Noord-Scandinavië tot in het Middellandse-Zeegebied voorkomt (Wagner, 1952) en die naar het zuiden toe talrijker wordt.

Brachynotocoris puncticornis (Linnaeus)

Waarnemingen. GL: Acquoy, 4.viii.1995, JHW, 1 ♀ van gewone es (*Fraxinus excelsior* L.) geklopt (ZMA); Gellicum, 4.viii.1995, JHW, 1 ♀ van gewone es geklopt (ZMA); Lienden, 9.viii.1996, H. Stigter, 6 ♂ op licht; Rhenoy, 2-16.viii.1995, JHW, 3 ♂, 23 ♀ van gewone es geklopt (JHW, ZMA); Wageningen, Oranje Nassau's Oord, 27.vii-3.viii.1995 (30 ♂, 1 ♀) en 10.viii.1996 (2 ♂), BA, op licht; Wezep, 26.vii-17.viii.1995 (12 ♂) en 24.viii.1996 (1 ♀), K. J. Huisman, op licht. UT: Allemanskamp, 7.viii.1992, H. Siepel et al., 1 ♂ in malaiseval. ZH: Ouddorp, 29.vii-31.vii.1995, K. J. Huisman, 2 ♂ op licht.

Deze recent voor het eerst in Nederland waargenomen miride (Aukema, 1990, 1993a) wordt van steeds meer vindplaatsen gemeld (fig. 4). Opvallend is dat veel nieuwe vondsten betrekking hebben op vliegend gevangen exemplaren. Het is dan ook te verwachten dat de soort zich nog verder uit zal breiden.

Leefwijze en verspreiding worden behandeld door Aukema (1990). Nieuw voor Utrecht en Zuid-Holland.

Orthotylus fuscescens (Kirschbaum)

Orthotylus fuscescens was in Nederland tot dusverre waargenomen in Overijssel (Buurse en Diepenveen), Gelderland (Hoge Veluwe, Schaarsbergen) en Midden-Limburg (Lomm) (Aukema, 1991). Op 24 juni 1994 ving K. J. Huisman één mannetje op licht te Wezep, dat zich bevindt in de collectie van de eerste auteur.

Orthotylus fuscescens leeft op grove den (*Pinus sylvestris* L.), mogelijk ook op andere soorten dennen, en op sparren (*Picea* sp.) (Wagner, 1952; Reichling, 1985; Kirby, 1992). Ze overwintert als ei en er is één generatie per jaar. Volwassen dieren worden van juni tot in augustus waargenomen (Wagner, 1952).

Het verspreidingsgebied omvat een groot deel van Europa, waar ze vooral voor zou komen in bergachtige streken (Wagner, 1952).

Fig. 4. Verspreiding van *Brachynotocoris puncticornis* in Nederland.

Uit het ons omringende gebied zijn weliswaar weinig waarnemingen bekend, maar de soort is gemeld uit België, Luxemburg en het aangrenzende deel van Duitsland (Emsland en Nordrhein-Westfalen (Wagner, 1952; Wagner & Weber, 1967; Kott & Hoffmann, 1992; Reichling & Gerend, 1994).

Polymerus vulneratus (Panzer)

Waarnemingen. NH: Sloterdijk, 7.vi.1993 (6 ♀) en 27.vi.1995 (3 ♀), JHW, van een witte walstro (*Galium* sp.); Zaandam, 6.vi.1993 (2 ♂) en 5.vi.1995 (2 ♂), JHW, van gewoon duizendblad (*Achillea millefolium* L.); Zandvoort, 10.vii.1993, BA, 4 ♂ en 2 ♀ van geel walstro (*Galium verum* L.) langs het Visserspad. ZH: Ouddorp, 5-7.viii.1994, K. J. Huisman, 1 ♂ op licht.

Tot het eind van de vijftiger jaren kwam *Polymerus vulneratus* verspreid voor in de Noord- en Zuidhollandse duinen en op de Waddeneilanden (fig. 5). Sindsdien werd zij nog slechts éénmaal gemeld van een lichtvangst te Heemskerk (Aukema, 1989). De vondsten in Sloterdijk en Zaandam zijn de eerste buiten het duingebied.

Polymerus vulneratus leeft op verschillen-

Fig. 5. Verspreiding van *Polymerus vulneratus* in Nederland.

de soorten kruiden, onder andere walstro, vlieszaad (*Corispermum* sp.) en loogkruid (*Salsola* sp.). Er is één generatie per jaar en de eieren overwinteren. Adulten zijn van juni tot in oktober aanwezig (Wagner, 1952).

Ze komt verspreid over heel Europa voor en is ook bekend uit Klein-Azië en Siberië (Wagner, 1952). In Engeland was het voorkomen van *Polymerus vulneratus* beperkt tot de duinen langs de kust van Norfolk, maar ze is sinds 1954 niet meer waargenomen (Kirby, 1992). Stichel (1956-1958) meldt *P. vulneratus* niet uit België (er bestaat geen recent overzicht van de Belgische miriden) en in Luxemburg staat ze te boek als zeer zeldzaam (Reichling & Gerend, 1994). De soort ontbreekt in Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992) en in Noordwest-Duitsland komt ze voor in Süddoldenburg en verder oostwaarts (Wagner & Weber, 1967). Er zijn verschillende kleurvariëteiten beschreven.

Miridius quadrivirgatus (A. Costa)

Deze miride was uit Nederland alleen bekend van een drietal vondsten in Zeeland. Op 13 juli 1993 werd zij echter door de eerste auteur in

aantal (drie mannetjes en zes vrouwtjes) verzameld aan de voet van glanshaver (*Arrhenatherum elatius* (L.) J. & C. Presl) in het Poppeledendal te Maastricht. Voor details over leefwijze en verspreiding wordt verwezen naar Aukema (1993b). *Miridius quadrivirgatus* is inmiddels ook bekend uit Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992). Nieuw voor Limburg.

Anthocoridae

Brachysteles parvicornis (A. Costa)

Waarnemingen. GL: Kootwijk, Kootwijkerzand, 11.vi.1994, J. Cuppen, 2♀. NH: Texel, Oudeschild, Ceres, 11.vii.1996, BA & DJH, 7♀ en 2 larven in voormalig buitendijks gebied. ZL: Biervliet, Kleine Braakman, Noorderbossen, 13.ix.1992, H. T. Edzes, 1♀ geklopt van dode bomen in moerasje.

Brachysteles parvicornis werd na de vijftiger jaren slechts tweemaal in Nederland waargenomen (Aukema, 1992). Opmerkelijk is het grote verschil tussen de habitats, waarin de soort werd aangetroffen. Op Texel betrof het een droge, zandige schelpenbank met dichte begroeiing van zandzegge (*Carex arenaria* L.) en op het Kootwijkerzand werd *B. parvicornis* verzameld op jeneverbes (*Juniperus communis* L.). Van Texel was *B. parvicornis* al bekend van de vondst in september 1946 van een mannetje bij De Koog uit gemaaid gras langs een vochtige greppel (Reclaïre, 1951).

Voor details over de leefwijze wordt verwezen naar Aukema (1992) en voor de verspreiding naar Péricart (1996). Als aanvulling kan nog vermeld worden dat *Brachysteles parvicornis* in Luxemburg zeer zeldzaam is (Reichling & Gerend, 1994) en dat zij niet vermeld wordt uit Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992).

Reduviidae

Rhynocoris annulatus (Linnaeus)

Rhynocoris annulatus was uit Nederland bekend van een aantal oude vindplaatsen in Noord-Brabant en Limburg, alsmede van recente vondsten op twee plaatsen in Drenthe

(Aukema, 1992) en één op het Buurser Zand (Aukema, 1991). De laatste jaren zijn daar relatief veel vondsten bijgekomen in het zuidoosten en oosten van ons land (fig. 6).

Rhynocoris annulatus leeft van insecten en komt volgens Wagner (1966) voor langs bosranden en op kaalslagen en weiden, waar ze vooral te vinden zou zijn op lage planten (vooral schermbloemigen) en op de bodem. Volwassen dieren zouden overwinteren en larven zouden te vinden zijn in de maanden juni en juli (Wagner, 1966). Putshkov (1987) toont echter aan dat *R. annulatus* in de regel in het vierde of vijfde larvale stadium overwintert en dat de volwassen dieren aanwezig zijn vanaf midden april tot in juni. Alleen in het uiterste noorden en zuiden van het areaal komt overwintering van volwassen dieren voor als gevolg van respectievelijk extreem trage en snelle ontwikkeling van de larven onder plaatselijke omstandigheden. In Nederland verschijnen de volwassen dieren eind april en werden de laatste waargenomen in de laatste week van juli, waarbij echter 90% van alle adulten in de maand mei en de eerste decade van juni werd verzameld. Larven werden eind april en van eind juli tot eind september aangetroffen.

De soort heeft een Eurosiberische verspreiding en ze komt voor tot in Kazachstan en Oost-Siberië (Putshkov & Putshkov, 1996). In België komt ze evenals in Nederland hoofdzakelijk in het oostelijk deel voor en is ze meer naar het zuiden toe algemener (Bosmans, 1979). In Luxemburg staat de soort echter te boek als zeer zeldzaam (Reichling & Gerend, 1994) en in het aangrenzende deel van Duitsland werd ze in Nordrhein-Westfalen na 1945 niet meer waargenomen (Kott & Hoffmann, 1992). Wagner & Weber (1967) vermelden *R. annulatus* uit het Emsland en Süddoldenburg, maar recente gegevens ontbreken. In Groot-Brittannië komt ze niet voor (Putshkov & Putshkov, 1996).

Lygaeidae

Nysius cymoides (Spinola)

Waarnemingen. NH: Vogelenzang, 1.xi.1983, 2♂, B. van Aartsen (ZMA). GL: Oldebroek, Hattermerbroek, talud

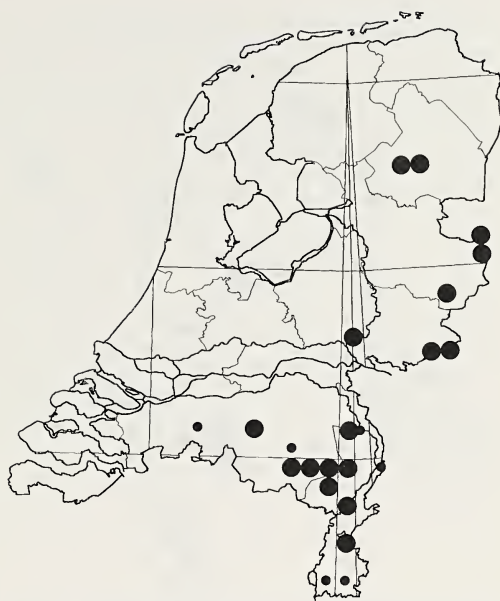

Fig. 6. Verspreiding van *Rhynocoris annulatus* in Nederland.

A50 in aanbouw, 16.vi.1977, 1♂. Ede, Hoekelum, ruide-
raal terrein, 17.x.1994 (1♂) en 11.x.1995 (2♂), BA. LB:
Eijsden, 6.x.1995, 1♂, K. Alders (ZMA).

Nysius cymoides is een bodemdier, dat leeft op zonnige droge plaatsen (Wagner, 1966) onder en op kruiden en lage struiken (Stichel, 1957-1962). Over de levenswijze is verder weinig bekend. Mogelijk overwintert zij als ei.

Nysius cymoides is een mediterrane soort, die in Nederland de noordwestgrens van haar areaal bereikt. Uit België is ze niet vermeld (Bosmans, 1978), ze is zeer zeldzaam in Luxemburg (Reichling & Gerend, 1994: één recente vindplaats) en in het aangrenzende deel van Duitsland werd ze in Nordrhein-Westfalen in de omgeving van Leverkusen op licht gevangen (Günther, 1989). Ze is niet bekend uit Groot-Brittannië en Noordwest-Duitsland (Southwood & Leston, 1964; Wagner & Weber, 1967).

Het vermoeden bestaat dat ze door de grote gelijkenis met de zeer algemene *Nysius ericae* (Schilling) gemakkelijk over het hoofd gezien wordt. Nieuw voor Nederland.

Metopoplax ditomoides (A. Costa)

Metopoplax ditomoides was uit Nederland

Fig. 7. Verspreiding van *Metopoplax ditomoides* in Nederland.

slechts bekend van de vondst van één mannetje in 1948 te Gronsveld (Aukema, 1989). In 1994 werd zij door de eerste auteur herontdekt op een braakliggende akker te Herkenbosch en sindsdien werd de soort in korte tijd op een aantal ver uit elkaar gelegen vindplaatsen aangetroffen (fig. 7) en veroorzaakt zij incidenteel zelfs overlast door massaal in woningen te overwinteren. De Afdeling Bestrijding Dierplagen te Wageningen ontving in 1996 voor het eerst monsters van deze soort, afkomstig van zolders van woningen te Amersfoort, Deurne, Helmond, Nuenen en Voorschoten.

Metopoplax ditomoides leeft op en onder verschillende soorten kamille (*Matricaria* sp.), schubkamille (*Anthemis* sp.) en reukloze kamille (*Tripleurospermum maritimum* (L.) Koch). Ze overwintert als volwassen dier op beschutte plaatsen, vaak in aantal bij elkaar. Larven komen voor in juni en juli (Wagner, 1966). Ze is overal te vinden waar haar waardplanten in aantal voorkomen: op al dan niet braakliggende akkers, op bouwterreinen en overhoekjes, en in wegbermen.

De soort komt voor in Midden-Europa en in het westelijk deel van het Middellandse-Zeegebied. In Groot-Brittannië komt ze alge-

meen voor op de Kanaaleilanden, maar uit Engeland zelf zijn slechts twee vondsten bekend, waaronder één recente in Oxfordshire in 1992 (Judd, 1996). Bosmans (1978) vermeldt *Metopoplax ditomoides* niet uit België, maar de tweede auteur ving op 20 augustus 1994 een vrouwtje langs de Maas nabij Maastricht. In Luxemburg werd ze in 1991 voor het eerst waargenomen (Reichling, 1994), maar uit het aangrenzende deel van Duitsland werd ze niet vermeld (Wagner & Weber, 1967; Kott & Hoffmann, 1992). In september 1995 ontving de eerste auteur echter een groot aantal dieren, die door P. Kott in de omgeving van Keulen waren verzameld. Nieuw voor de Waddeneilanden, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant.

Drymus latus Douglas & Scott

Drymus latus was uit Nederland slechts bekend van een vijftal vindplaatsen in Zuid-Limburg (Aukema, 1989: Bemelen, Colmont, Eijs, Maastricht en Wijlre), maar alleen de vondst in Colmont is van enigszins recente datum (1963). Tijdens een in 1988 door H. Turin et al. uitgevoerde bemonstering van de Zuid-limburgse kalkgraslanden bleek ze daar nog steeds voor te komen: op 23 augustus werd een vrouwtje gevangen in een vangpot op de Vrakelberg en op 26 september een mannetje op dezelfde manier op de Kunderberg.

Volgens Wagner (1966) is deze soort zeer zeldzaam en is er weinig bekend over de leefwijze. *Drymus latus* komt onder mos voor en overwintert als volwassen dier. Er zou zich één generatie per jaar ontwikkelen (Wagner, 1966). Vermoedelijk leeft zij evenals verwante soorten van plantenzaden en is het voorkomen niet beperkt tot kalkhoudende bodems (Kirby, 1992).

Drymus latus is bekend uit Midden-Europa en van de Kaukasus, maar de meeste vondsten zouden uit de oostelijke Alpen stammen. Ze komt voor op verschillende plaatsen in Zuid-Engeland (Kirby, 1992) en uit België zijn twee vondsten bekend, één van de St. Pietersberg en de andere van Dinant (Bosmans, 1978). In

Luxemburg is *D. latus* zeer zeldzaam (Reichling & Gerend, 1994) en ze is niet bekend uit Noordwest-Duitsland (Wagner & Weber, 1967) en Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992).

Lamproplax picea (Flor)

Van de in Nederland nog weinig waargenomen *Lamproplax picea* werden tijdens de in 1992 door IBN-DLO uitgevoerde laagveeninventarisatie tussen 15 augustus en 9 september één mannetje en twee vrouwtjes gevangen in vangpotten in de Weerribben in drie verschillende biotopen: berkenbroekbos, blauwgrasland en veenmosrietland. De dieren bevinden zich in de collectie van de eerste auteur.

Voor details over leefwijze en verspreiding wordt verwezen naar Aukema & Alderweireldt (1989).

Blijkens recente overzichten is *Lamproplax picea* nog niet aangetroffen in Nordrhein-Westfalen en Luxemburg (Kott & Hoffmann, 1992; Reichling & Gerend, 1994). Nieuw voor Overijssel.

Scolopostethus pilosus (Reuter)

Scolopostethus pilosus was uit Nederland slechts bekend van twee oudere vondsten uit Varsseveld en Winterswijk en één meer recente vangst in 1978 in de Weerribben (Aukema, 1989). Onlangs bleek echter dat Th. Heijerman haar op 19 mei 1985 in aantal (een mannetje en zeven vrouwtjes) ving in vangpotten in het Vragenderveen nabij Lichtenvoorde (Gelderland). Dit materiaal bevindt zich in de collectie van de eerste auteur.

Scolopostethus pilosus is een bodembewonende soort van vochtige biotopen, die als volwassen dier overwintert. Larven zijn aangetroffen van juni tot in september (Wagner, 1966).

De soort heeft een Eurosiberische verspreiding en komt voor tot in het noorden van Finland. Uit België is slechts een oude, onbevestigde vondst uit de vorige eeuw bekend (Bosmans, 1978) en ze is niet bekend uit Luxemburg (Reichling & Gerend, 1994). Uit

Fig. 8. Verspreiding van *Pachybrachius luridus* in Nederland.

het aangrenzende deel van Duitsland werd ze vermeld voor Hannover en Großbremen (Wagner & Weber, 1967) en werd ze niet aangetroffen in Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992). *Scolopostethus pilosus* komt niet voor in Engeland (Southwood & Leston, 1964).

Pachybrachius luridus Hahn

Waarnemingen. OV: De Weerribben, 12.v-22.ix.1992, H. Siepel et al., 28♂, 26♀, 2L5, in kegel- en malaisevallen en in vangpotten; De Wieden, 25.v.1995, B. van Aartsen, 1♂ (ZMA). UT: Abcoude, Botshol; Westbroek, Westbroekse Zodden, 4.v-21.ix.1992, H. Siepel et al., 68♂, 79♀ in kegel- en malaisevallen en in vangpotten. ZH: Nieuwkoopse Plassen, 10-17.ix.1992, H. Siepel et al., 1♂ in kegelval.

Pachybrachius luridus was in Nederland slechts van een zeer beperkt aantal vindplaatsen bekend (fig. 8) en sinds het begin van de vijftiger jaren werd zij slechts éénmaal waargenomen (Aukema, 1989). Tijdens de laagveeninventarisatie van IBN-DLO bleek zij echter in een aantal biotopen zeker niet zeldzaam te zijn: in totaal werden 211 exemplaren verzameld op tien verschillende vangplaatsen,

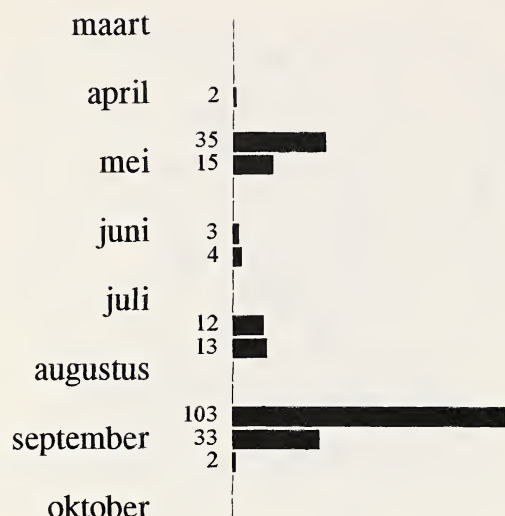

Fig. 9. Fenologie van *Pachybrachius luridus* in Nederland (aantal dieren per decade).

waarvan zes in trilveen, twee in veenmosrietland, één in veenheide en één in jong rietland. Verreweg de meeste dieren (174 exemplaren) werden verzameld in kegelvallen ("emergence traps").

Pachybrachius luridus is een soort van vochtige weiden en moerassige gronden. De volwassen dieren overwinteren op drogere plaatsen en worden in mei weer actief. De volwassen dieren van de nieuwe generatie verschijnen in augustus (Wagner, 1966). Dit komt goed overeen met onze waarnemingen (fig. 9): de eerste vangsten werden begin mei gedaan en de laatste dieren werden in de tweede decade van september waargenomen, waarbij er duidelijk sprake was van twee pieken in de waarnemingen, respectievelijk begin mei (overwinterde dieren) en begin september (dieren van de nieuwe generatie). Tussen eind mei en begin september werden in totaal slechts 29 dieren gevangen. Er werden slechts drie larven gevangen, alle tussen eind juli en midden augustus en in het vijfde larvale stadium.

Pachybrachius luridus is een Europese soort, die niet ten zuiden van de Alpen voorkomt en die in Noord-Duitsland in veenmoe-

rassen voorkomt (Wagner, 1966). In België is de soort slechts bekend van twee vindplaatsen en werd ze na 1949 niet meer verzameld (Bosmans, 1978). Ze komt niet voor in Luxemburg (Reichling & Gerend, 1994) en in Nordrhein-Westfalen werd ze recent alleen vermeld uit Keulen (Hoffmann, 1992). Het weinig toegankelijke leefgebied van *P. luridus* is er waarschijnlijk de oorzaak van dat deze soort niet vaker wordt waargenomen.

Aellopus atratus (Goeze)

In Nederland werd *Aellopus atratus* uitsluitend in Zuid-Limburg aangetroffen: voor 1960 een aantal malen in Bemelen en Schin op Geul en na 1960 éénmaal in Bemelen en éénmaal in Valkenburg (Aukema, 1989). De tweede auteur ving op 28 augustus 1994 een mannetje op de St. Pietersberg onder een wortelrozet van een ruwbladige.

Aellopus atratus is een bodemdier, dat hoofdzakelijk wordt aangetroffen onder de bladrozetten van ruwbladigen als ossentong (*Anchusa* sp.) en slangekruid (*Echium vulgare* L.). De volwassen dieren overwinteren (Wagner, 1966).

Het is een mediterrane soort, die voorkomt tot in Normandië, België, Nederland (Zuid-Limburg), Duitsland en het Zuiden van Polen (Wagner, 1966). Bij onze zuiderburen komt ze vooral voor in Hoog-België (Bosmans, 1978: één recente vondst in Eupen-Fringshaus) en in Luxemburg staat ze te boek als tamelijk zeldzaam (Reichling & Gerend, 1994). Uit het aangrenzende deel van Noordwest-Duitsland en uit Nordrhein-Westfalen werd ze niet gemeld (Wagner & Weber, 1967; Kott & Hoffmann, 1992).

Peritrechus angusticollis (R. Sahlberg)

Waarnemingen. DR: Ruinen, Kraloërheide, 19.v.1976, P. J. den Boer et al., 1 ♂ (BA); Spier, Kibbelhoek, 18.vi.1991 (1 ♂) en 3.x.1991 (1 ♀), S. van Essen et al. (BA); Ruinen, Nuil, Moddergat, 1.viii.1991, 1 ♂, S. van Essen et al. (BA); Ruinen, Dwingelderveld, 11.vii.1991, 1 larve (4e stadium), S. van Essen et al. (BA); Dwingeloo, Drostenveen, 11.vii.1991, 1 ♂, S. van Essen et al. (BA). NB: Strabrechtse Heide, 6.vii.1989 (1 ♀) en 2-16.vi-

Fig. 10. Verspreiding van *Peritrechus angusticollis* in Nederland.

ii.1989 (1 ♂), H. Siepel et al. (BA); Heeze, Strabrechtse Heide, Waschven, 13-20.vi.1991, DJH, 1 ♂ in vangpot; Mierlo, Strabrechtse Heide, Beuven, 29.viii.1991 (1 ♂), 16.ix.1992 (2 ♂, 4 ♀) en 8.x.1996 (1 ♂, 1 ♀), DJH, onder pijpestrootje (*Molinia caerulea* (L.) Moench.).

Van *Peritrechus angusticollis* waren er uit Nederland slechts twee waarnemingen uit Limburg (Aukema, 1989: Belfeld en Schinveld) en één uit Drenthe (Aukema et al., 1993: Mantingerzand) bekend.

Peritrechus angusticollis is een bodemdier dat volgens de literatuur in de strooisellaag onder struikhei (*Calluna vulgaris* (L.) Hull) in veengebieden leeft (Rieger, 1989). De Nederlandse vondsten stammen uit vochtige, vergraste heidegebieden, waar zij leeft in het strooisel aan de voet van pollen pitrus en pijpestrootje. De volwassen dieren overwinteren (Wagner, 1966).

Het is een soort met een in hoofdzaak Noord-Europese verspreiding, die naar het zuiden toe minder voorkomt. *Peritrechus angusticollis* is bekend uit Finland, Zweden, Noorwegen, Denemarken, Groot-Brittannië, Nederland (fig. 10), Duitsland, Frankrijk, Sardinië, Joegoslavië, Tsjechië, West- en Zuid-Rusland en Siberië (Stichel, 1957-1962; Cou-

lianos & Ossiannilsson, 1976). Uit België en Luxemburg werd *P. angusticollis* niet vermeld (Bosmans, 1978; Reichling & Gerend, 1994) en ook uit Nordrhein-Westfalen zijn geen waarnemingen bekend (Kott & Hoffmann, 1992). In Noordwest-Duitsland komt zij voor in Süddoldenburg (Wagner & Weber, 1967). In Nederland lijkt zij dankzij de toegenomen vergrassing van vochtige heideterreinen haar areaal uit te breiden en in aantal toe te nemen.

Raglius vulgaris (Schilling)

Waarnemingen. ZH: Delft, 24.x.1996, ABDW, 3 ♂ dood in woning aangetroffen; Rotterdam, 21.x.1996, ABDW, 1 ♀ aan boord van binnenvaartschip, collectie PD. NB: Kneegsel, 18.iii.1987 en 14.iv.1987, in huis, uit openhaardhout, ABDW, collectie PD. LB: Sevenum, 11 en 15.x.1996 (BA, PD), ABDW en 18.x.1996, BA en H. Stigter, in groot aantal in en om een woning in het buitengebied.

Raglius vulgaris (fig. 11) is een bodemdier, dat vooral van zaden leeft. De soort overwintert als volwassen dier, vaak in aantal bijeen onder boomschors en onder stenen en gezien de Nederlandse waarnemingen ook in huis. De overwinterde dieren worden in het voorjaar

Fig. 11. *Raglius vulgaris* (foto A. van Frankenhuyzen).

weer actief en paren dan. De eieren worden tot in juni afgezet en larven worden in de maanden juli en augustus aangetroffen. De adulten van de nieuwe generatie verschijnen vanaf augustus (Wagner, 1966). Het zijn snelle lopers, die ook goed kunnen vliegen.

Raglius vulgaris komt voor in Midden- en Zuid-Europa, het Middellandse-Zeegebied en Klein-Azië tot in Turkestan. In Duitsland komt ze verspreid voor, maar in het noorden is ze veel zeldzamer dan in het zuiden (Wagner, 1966). Uit Noordwest-Duitsland is *R. vulgaris* bekend van vondsten in Großbremen en Großhamburg (Wagner & Weber, 1967) en uit Nordrhein-Westfalen wordt slechts een vondst van voor de eeuwwisseling gemeld (Kott & Hoffmann, 1992). Uit Scandinavië is slechts één oude vondst bekend van Småland in Zweden (Coulanos & Ossiannilsson, 1976) en in Groot-Brittannië werd ze niet waargenomen (Southwood & Leston, 1964). Uit België is *Raglius vulgaris* bekend van in totaal een zestal vondsten van voor 1930 uit de provincies Antwerpen (Kalmthout), Henegouwen, Luik en Luxemburg (Bosmans, 1978). In 1993 werd ze voor het eerst in Luxemburg aangetroffen (Reichling, 1994). Nieuw voor Nederland.

Emblethis denticollis Horváth

Waarnemingen. OV: Zwolle, 20.vii.1996, BA, 1 ♂ op een ruderaal bouwterrein. NB: Heeze, 18.vii.1996, BA & DJH, in groot aantal met larven op een ruderaal bouwterrein (voormalige maisakker).

Emblethis denticollis werd recent voor het eerst in Nederland waargenomen in Zeeuws-Vlaanderen (Aukema, 1996). De soort blijkt echter meer verspreid in ons land voor te komen. Voor details over de leefwijze en de verspreiding wordt verwezen naar bovenvermelde publicatie. Nieuw voor Overijssel en Noord-Brabant.

Rhopalidae

Liorhyssus hyalinus (Fabricius)

Waarnemingen. FR: Schiermonnikoog, afvalstort in de duinen langs de Bernardweg, 10.ix.1994, J. Cuppen,

1 ♀ (BA) en 11.ix.1994, H. T. Edzes, 1 ♀ (BA). LB: Maastricht, St. Pietersberg, 23.viii.1994, BA, 1 ♀.

Liorhyssus hyalinus was uit Nederland slechts bekend van één vondst te Nunspeet in 1923 (Aukema, 1989). Het is een warmteminnende soort, die leeft van de zaden van allerlei kruidachtige planten, met name composieten.

Het verspreidingsgebied van *Liorhyssus hyalinus* omvat alle warme streken van de wereld met inbegrip van Midden-Europa (Wagner, 1966). In Zuid-Europa en in het Middellandse-Zeegebied is het een algemene soort, die naar het noorden toe echter steeds minder voorkomt en in Noord-Europa en Groot-Brittannië ontbreekt (Southwood & Leston, 1964; Coulanos & Ossiannilsson, 1976). Bosmans (1977) geeft voor België slechts één oude vondst in de provincie Brabant en Reichling & Gerend (1994) vermelden haar niet voor Luxemburg. Tot dusverre werd ze ook niet waargenomen in Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992), in Noordwest-Duitsland (Wagner & Weber, 1967) en op de Duitse Waddeneilanden (Bröring, 1991). Nieuw voor de Waddeneilanden, Friesland en Limburg.

Rhopalus subrufus (Gmelin)

Waarnemingen. GL: Wageningen, Onderlangs, 13.vi.1996, JHW, 1 ♀ van ooievaarsbek (*Geranium* sp.); Heveadorp, 16.vi.1996 (2 ♂, 1 ♀) en 7.vii.1996 (1 ♂) van ooievaarsbek, BA; Wezep, 1.ix.1996, K. J. Huisman, 1 ♂ op marjolein (*Origanum* sp.) (BA). NH: Zandvoort, Duinpieperpad, 31.viii.1996, DJH, 1 ♀; NB: Baarle-Nassau, 26.vii.1996, K. den Bieman, 1 ♂; Geldrop, 't Hout, 18.vii.1996, DJH, 2 ♂, 1 ♀; Veldhoven, Scherpenering, 20.vi.1996, BA, 1 ♂ op ooievaarsbek. ZL: Oranjezon, 4.vi.1996, K. J. Huisman, 1 ♀ (BA). LB: Bunde, 15.v.1996, K. Alders, 1 ♀ (ZMA).

Van *Rhopalus subrufus* waren recent alleen vondsten uit Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg bekend (Aukema, 1992). In 1996 werd ze echter op drie verschillende plaatsen in Gelderland, twee in Noord-Brabant, één in Noord-Holland en op Walcheren aangetroffen. Kennelijk breidt deze soort haar areaal in noordelijke richting uit (fig. 12).

Voor details over leefwijze en verspreiding wordt verwezen naar Aukema (1992). Nieuw voor Noord-Brabant.

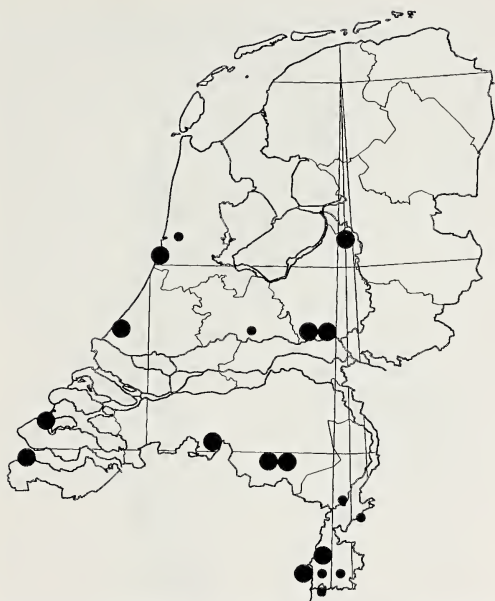

Fig. 12. Verspreiding van *Rhopalus subrufus* in Nederland.

Rhopalus tigrinus Schilling

Rhopalus tigrinus werd in 1992 voor het eerst in Nederland waargenomen (Aukema, 1993c). In 1996 bleek zij op een groot aantal plaatsen voor te komen (fig. 13), zelfs op de Waddeneilanden Texel, Terschelling en Schiermonnikoog. Ze werd steeds aangetroffen op ruderaal plaatsen met lage vegetatie, zoals verwaarloosde akkers, overhoekjes en bouwterreinen. Voor gegevens over de leefwijze en verspreiding wordt verwezen naar Aukema (1993c). Reichling & Gerend (1994) vermelden de soort als zeldzaam voor Luxemburg en in Nordrhein-Westfalen werd zij niet waargenomen (Kott & Hoffmann, 1992). *Rhopalus tigrinus* was al bekend van het Duitse waddeneiland Borkum (Bröring, 1991). Nieuw voor de Waddeneilanden, Friesland, Groningen, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.

Stictopleurus abutilon (Rossi)

Waarnemingen. FR: Terschelling, Hoorn, 2.vi.1996, BA, 1♂; GR: Sellinger, 16.ix.1996, K. Alders, 1♀ (ZMA); DR: Oranjestad, 23.vi.1996, BA, 1♂; NH: Texel, De Hooft Berg, 14.vii.1996, BA, 1♂; Texel, Den Hoorn, 14.vii.1996, BA, 1 larve (5e stadium).

Fig. 13. Verspreiding van *Rhopalus tigrinus* in Nederland.

Stictopleurus abutilon was niet bekend uit het noordelijk deel van ons land (Aukema, 1992). In 1996 werd zij voor het eerst aangetroffen op de Waddeneilanden (Texel en Terschelling) en in Groningen en Drenthe (fig. 14), zodat het bekende areaal van deze soort inmiddels bijna ons gehele land beslaat. Het is een soort die vooral is aan te treffen op ruderaal plaatsen op verschillende composieten, zoals gewoon duizendblad en boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare* L.).

Voor gegevens over leefwijze en verspreiding wordt verwezen naar Aukema (1992). *Stictopleurus abutilon* werd tot dusverre niet vermeld van de Duitse waddeneilanden (Bröring, 1991). Nieuw voor de Waddeneilanden, Friesland, Groningen, Drenthe en Noord-Holland.

Scutelleridae

Eurygaster testudinaria (Geoffroy)

Eurygaster testudinaria is bekend van een aantal verspreid liggende vindplaatsen in het midden en zuiden van ons land (fig. 15), maar sinds de vijftiger jaren werd zij slechts viermaal waargenomen in Midden- en Zuid-

Fig. 14. Verspreiding van *Stictopleurus abutilon* in Nederland.

Fig. 15. Verspreiding van *Eurygaster testudinaria* in Nederland.

Limburg. Tijdens de laagveeninventarisatie van IBN-DLO in 1992 werden in een blauwgrasland in de Wieden vier exemplaren gevangen: tussen 26 juni en 3 juli een vijfde stadium larve en in de periode van 26 juli tot 18 september 1992 twee mannetjes en een vrouwtje. In hetzelfde gebied werd bovendien op 16 mei 1995 een vrouwtje verzameld door B. van Aartsen (collectie ZMA).

Eurygaster testudinaria leeft in vochtige biotopen op hoogopgaande grassen, russen (*Juncus* sp.) en zeggen (*Carex* sp.) en komt ook voor in veengebieden. De volwassen dieren overwinteren en er is één generatie per jaar. De adulten van de nieuwe generatie verschijnen vanaf eind juli of begin augustus (Southwood & Leston, 1959; Wagner, 1966).

Het verspreidingsgebied omvat naast Midden-Europa ook delen van West- en Noord-Europa (met inbegrip van het zuiden van Engeland en Ierland), het aangrenzend deel van het Middellandse-Zeegebied en Siberië (Southwood & Leston, 1959; Wagner, 1966). In België komt *Eurygaster testudinaria* vooral voor in het zuiden (Bosmans, 1975), in Luxemburg is het een tamelijk algemene soort (Reichling & Gerend, 1994), en in het aan-

grenzende deel van Duitsland komt zij voor in Nordrhein-Westfalen (Kott & Hoffmann, 1992) en het Emsland (Wagner & Weber, 1967). Nieuw voor Overijssel.

Pentatomidae

Eysarcoris aeneus (Scopoli)

Waarnemingen. DR: Bargerveen, 23.vi.1996, BA, 3 ♂ en 4 ♀ gesleept van smalbladige weegbree (*Plantago lanceolata* L.) in een schrale wegberm; Schoonebekerveld, 7.ix.1996, Th. Heijerman, 1 ♀; Weiteveen, 7.ix.1996, Th. Heijerman, 1 ♀.

Eysarcoris aeneus was uit Nederland bekend van een groot aantal vindplaatsen in Limburg en enkele oude waarnemingen van voor 1930 (Breda, Mook en Winterswijk). Na 1960 werd zij echter uitsluitend aangetroffen in Midden-Limburg (fig. 16).

Eysarcoris aeneus leeft volgens Wagner (1966) hoofdzakelijk op bosandoorn (*Stachys sylvatica* L.) en Southwood en Leston (1959) geven fraai hertshooi (*Hypericum pulchrum* L.) als mogelijke waardplant. Zowel te Bargerveen als in Midden-Limburg (Vlodrop en

Fig. 16. Verspreiding van *Eysarcoris aeneus* in Nederland.

Fig. 17. Verspreiding van *Peribalus vernalis* in Nederland.

Herkenbosch) werd ze echter uitsluitend op en onder smalbladige weegbree aangetroffen en ontbreken de genoemde waardplanten op de vindplaatsen. De volwassen dieren overwinteren en er is één generatie per jaar. De nieuwe generatie adulten is aanwezig vanaf eind juli (Southwood & Leston, 1959; Wagner, 1966).

Het verspreidingsgebied omvat grote delen van Eurosiberië met inbegrip van Zuid-Engeland. *Eysarcoris aeneus* komt niet voor in Scandinavië en Noord-Rusland (Wagner, 1966) en ontbreekt eveneens in Noord- en Noordwest-België, maar ze is in Zuid-België en Nordrhein-Westfalen niet zeldzaam (Bosmans, 1976; Kott & Hoffmann, 1992). Uit Noordwest-Duitsland werd zij vermeld uit Süddoldenburg (Wagner & Weber, 1967). Nieuw voor Drenthe.

Peribalus vernalis (Wolff)

Peribalus vernalis (= *Holcostethus vernalis*) was uit Nederland bekend van een aantal vindplaatsen in Zuid-Limburg en enkele oudere vondsten in de duinen van Zuid-Holland (Aukema, 1989) (fig. 17). Op 8 en 11 oktober 1995 werd door respectievelijk de eerste en de

derde auteur een immatuur vrouwtje verzameld op een ruderaal terrein nabij Hoekelum, gemeente Ede.

Peribalus vernalis wordt vermeld uit droge biotopen van kruidachtige gewassen (Wagner, 1966), maar ook van bomen (Southwood & Leston, 1959). Over de leefwijze is verder weinig bekend. Volwassen dieren verschijnen vanaf augustus en overwinteren. Er is één generatie per jaar (Southwood & Leston, 1959).

Peribalus vernalis komt in grote delen van het Palaearktisch gebied voor, met inbegrip van Zuid-Engeland (Wagner, 1966). Nieuw voor Gelderland.

Carpocoris fuscispinus (Boheman)

Carpocoris fuscispinus werd in Nederland zesmaal waargenomen: tweemaal in Gelderland, tweemaal in Noord-Brabant en tweemaal in Limburg (Aukema, 1989). De laatste vondst dateerde van 1950. Op 28 augustus 1996 werd door K. Alders een vrouwtje van deze opvallende pentatomide te Eijs gevangen, dat zich nu in de collectie van het Zoölogisch Museum in Amsterdam bevindt.

Ze leeft hoofdzakelijk op composieten en

treedt soms schadelijk op in granen. De volwassen dieren overwinteren en de nieuwe generatie verschijnt vanaf juli (Wagner, 1966).

Carpocoris fuscispinus is een Eurosiberische soort, die in Engeland, Noord-Scandinavië en Noord-Rusland ontbreekt en die in het Middellandse-Zeegebied vooral in de bergen voorkomt (Wagner, 1966). Ook in het aangrenzende deel van de ons omringende landen is *Carpocoris fuscispinus* een zeldzame tot zeer zeldzame verschijning (Bosmans, 1976; Hoffmann, 1992; Kott & Hoffmann, 1992; Reichling & Gerend, 1994; Wagner & Weber, 1967), die echter naar het zuiden toe algemener wordt.

Discussie

Verspreidingsgegevens gebaseerd op incidentele waarnemingen of tijdelijke bemonsteringen zijn moeilijk te beoordelen. De vraag of er daadwerkelijk sprake is van areaaluitbreiding, of dat de desbetreffende soort altijd al ter plekke aanwezig geweest is, maar onopgemerkt is gebleven, is in zulke gevallen doorgaans niet te beantwoorden. Voorbeelden hiervan zijn mogelijk het voorkomen van *Eurygaster testudinaria* in De Wieden of dat van *Eysarcoris aeneus* in Zuidoost-Drenthe.

Moeilijke toegankelijkheid van specifieke habitats kan eveneens een rol spelen bij de mate van representativiteit van gegevens met betrekking tot het voorkomen van soorten, die aan dergelijke habitats gebonden zijn. Voorbeelden hiervan vormen de soorten die leven in trilvenen en veenmosrietland, zoals bijvoorbeeld *Pachybrachius luridus* en *Lamproplax picea*. Van veel soorten is bovendien nog relatief weinig bekend over de leefwijze, hetgeen onderbemonstering van die soorten kan veroorzaken.

Ook de gebruikte verzamelmethodieken kunnen de representativiteit van verspreidingsgegevens sterk beïnvloeden. Vanglampen, vangpotten, malaisevallen en "emergence traps" behoren niet tot de standaarduitrusting van de gemiddelde heteropteroloog, die zich meestal in hoofdzaak beperkt tot slepen, kloppen en handvangsten. De "bijvangsten" van de

eerder genoemde methoden blijken echter vaak opmerkelijke wantsen te bevatten, zoals bijvoorbeeld *Orthotylus fuscescens* op licht en *Drymus latus*, *Lamproplax picea* en *Scolopostethus pilosus* in potvangsten.

Anders ligt het bij soorten, die plotseling op veel plaatsen en vaak in hoge aantallen worden gevangen, zoals *Metopoplax ditomoides* en *Rhopalus tigrinus*, of bij soorten, die "opduiken" op relatief goed bemonsterde plaatsen, zoals bijvoorbeeld *Stictopleurus abutilon* op Terschelling. In de meeste van die gevallen betreft het bovendien warmteminnende soorten met een in Europa meer zuidelijke verspreiding, die kennelijk profiteren van het effect van een aantal warmere jaren.

Naast soorten, die te lijden hebben van veranderingen van hun leefomstandigheden, zijn er ook soorten, die profiteren van dezelfde veranderingen. De miride *Capsus pilifer* Remane leeft monofaag op pijpestrootje en kon haar areaal in Nederland vermoedelijk dankzij de massale vergrassing van onze heideterreinen aanzienlijk uitbreiden, en datzelfde geldt vermoedelijk ook voor de in hetzelfde biotoop voorkomende *Peritrechus angusticollis*.

Geconcludeerd kan worden dat het niet eenvoudig is om wantsen op grond van hun voorkomen en verspreiding te classificeren op een manier die recht doet aan de bovenvermelde omstandigheden. Ten opzichte van de in 1994 gepubliceerde classificatie (Aukema, 1994) zouden op basis van de hier gepresenteerde gegevens twee van de vijf marginale soorten (*Emblethis denticollis* en *Rhopalus tigrinus*) en de vier sinds 1960 niet meer waargenomen soorten anders geklassificeerd worden: *Lasiacantha capucina* in de groep van de marginale soorten en *Metopoplax ditomoides*, *Emblethis denticollis*, *Liorhyssus hyalinus*, *Rhopalus tigrinus* en *Carpocoris fuscispinus* in de groep van de zeldzame soorten. Het aantal waarnemingen en de verspreiding van *Metopoplax ditomoides* en *Rhopalus tigrinus* neemt bovendien zo snel toe, dat beide vermoedelijk al niet meer als zeldzaam beschouwd kunnen worden.

Gerichte waarnemingen (monitoring) in combinatie met het verwerven van meer ken-

nis omtrent de leefwijze van de soorten zijn dan ook noodzakelijk om onze faunistische kennis actueel te houden. Een dergelijke aanpak is zelfs noodzakelijk om het effect van veranderingen in de leefomstandigheden, zoals bijvoorbeeld veroorzaakt door veranderingen in het beheer van natuurterreinen en wegbermen, toenemende depositie van verontreinigingen of het eventuele broeikas-effect, te kunnen kwantificeren.

Dankwoord

B. van Aartsen, K. Alders, K. den Bieman, L. H. M. Blommers (De Schuilenburg, IPO-DLO, Kesteren), P. J. den Boer (Biologisch Station, Wijster), E. A. Brink (ABDW), J. Cuppen, H. T. Edzes, S. van Essen, Th. Heijerman, K. J. Huisman, G. Morseld, H. Siepel (IBN-DLO, Wageningen) en H. Stigter (PD) worden bedankt voor het verzamelen van materiaal en/of het beschikbaar stellen van waarnemingen.

Literatuur

- AUKEMA, B., 1989. Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of The Netherlands. – *Tijdschr. Ent.* 132: 1-104.
- AUKEMA, B., 1990. Brachynotocoris puncticornis nieuw voor de Nederlandse fauna (Heteroptera: Miridae, Orthotylinae). – *Ent. Ber., Amst.* 50: 15-16.
- AUKEMA, B., 1991. Heteroptera - wantsen. In: Verslag van de 145e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging 8-10 juni 1990 te Buurse (M. J. Sommeijer, ed.). – *Ent. Ber., Amst.* 51: x-xii.
- AUKEMA, B., 1992. Interessante Zeeuwse wantsenvangsten (Hemiptera, Heteroptera). – *Ent. Ber., Amst.* 52: 121-127.
- AUKEMA, B., 1993a. Nieuwe vondsten van Brachynotocoris puncticornis in Nederland (Heteroptera: Miridae, Orthotylinae). – *Ent. Ber., Amst.* 53: 103.
- AUKEMA, B., 1993b. Een nieuwe vondst van Miridius quadrivirgatus in Zeeland (Heteroptera: Miridae). – *Ent. Ber., Amst.* 53: 49-50.
- AUKEMA, B., 1993c. Rhopalus tigrinus (Rhopalidae) en Eurydema ornatum (Pentatomidae) nieuw voor de Nederlandse fauna. – *Ent. Ber., Amst.* 53: 10-22.
- AUKEMA, B., 1994. Zeldzame terrestrische wantsen en natuurontwikkeling (Heteroptera). – *Ent. Ber., Amst.* 54: 95-102.
- AUKEMA, B., 1996. Emblethis denticollis nieuw voor de Nederlandse fauna (Heteroptera: Lygaeidae). – *Ent. Ber., Amst.* 56: 125-128.
- AUKEMA, B. & M. ALDERWEIRELDT, 1989. Lamprolax picea in Nederland en België (Heteroptera: Lygaeidae). – *Ent. Ber., Amst.* 49: 82-84.
- AUKEMA, B., J. G. M. CUPPEN & D. J. HERMES, 1993. Heteroptera - wantsen. In: Verslag van de 147e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging, 12-14 juni 1992 te Ansen (Dr.) (P. Koomen, ed.). – *Ent. Ber., Amst.* 53: xv-xvii.
- BOSMANS, R., 1975. Voorkomen van de Belgische wantsen I. – *Biol. Jb. Dodonaea* 43: 78-89.
- BOSMANS, R., 1976. Voorkomen van de Belgische wantsen II. – *Biol. Jb. Dodonaea* 44: 57-73.
- BOSMANS, R., 1977. Voorkomen van de Belgische wantsen III. Coreoidea Reuter – *Biol. Jb. Dodonaea* 45: 40-50.
- BOSMANS, R., 1978. Voorkomen van de Belgische wantsen IV: Lygaeidae Schilling. – *Biol. Jb. Dodonaea* 46: 61-85.
- BOSMANS, R., 1979. Voorkomen van de Belgische wantsen V: Phymatidae, Reduviidae en Nabidae. – *Biol. Jb. Dodonaea* 47: 44-52.
- BOSMANS, R., 1980. Distribution des hétéroptères Belges. VI. Tingidae. – *Bull. Annls Soc. r. belge Ent.* 116: 61-71.
- BRÖRING, U., 1991. Die Heteropteren der Ostfriesischen Inseln - Ein Beitrag zur Inselbiogeographie. – *Droserra*, Beiheft 1: 1-96.
- COULIANOS C.-C. & F. OSSIANNILSSON, 1976. Catalogus Insectorum Sueciae. VII. Hemiptera-Heteroptera. 2nd ed. – *Ent. Tidskr.* 97: 135-173.
- DELESCAILLE, L.-M., K. HOFMANS & L. WOUÉ, 1991. Les réserves naturelles du Viroin. Trente années d'action d'Ardenne et Gaume dans la vallée du Viroin. – *Bull. Assoc. Ardenne Gaume* 46 (Monogr. 15): 4-68.
- FOKKER, A. J. F., 1905. Twee voor onze fauna nieuwe Hemiptera-Heteroptera. – *Tijdschr. Ent.* 48: 248.
- GOLUB, V., 1976. Lacebugs of the genus Physatocheila Fieb. (Heteroptera, Tingidae) of the fauna of the USSR. – *Trudy zool. Inst. Akad. Nauk SSR* 67: 22-29 [in het Russisch].
- GÜNTHER, H., 1989. Auswertung von Wanzenfängen von zwei Standorten im Raum Leverkusen (Hemiptera: Heteroptera). – *Verh. westd. Entom. Tag.* 1988: 233-242.
- HOFFMANN, H. J., 1992. Zur Wanzenfauna (Hemiptera-Heteroptera) von Köln. – *Decheniana Beih.* 31: 115-164.
- HOFMANS, K. & B. BARENBRUG, 1987. Les Tingidae (Hemiptera-Heteroptera) du Parc naturel Viroin-Hermeton. – *Bull. Annls Soc. r. belge Ent.* 123: 46-54.
- JUDD, S., 1996. An annotated checklist of British and Channel Island Lygaeidae (Hemiptera: Heteroptera). – *Entomologist's Gaz.* 47: 123-137.
- KIRBY, P., 1992. A review of the scarce and threatened Hemiptera of Great Britain. – *UK Nat. Conserv.* 2: i-iii, 1-267.
- KOTT, P. & H. J. HOFFMANN, 1992. Die Wanzen von Nordrhein-Westfalen (Hemiptera, Heteroptera). – *Ent. Mitt. Lössbecke Mus. + Aquazoo* 6: 91-119.
- PÉRICART, J., 1983. Hémiptères Tingidae euro-méditerranéens. – *Faune Fr.* 69: 1-620.
- PÉRICART, J., 1996. Family Anthocoridae Fieber, 1836 - flower bugs, minute pirate bugs. In: *Catalogue of the*

- Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha I* (B. Aukema & Chr. Rieger, eds): 108-140.
- PÉRICART, J. & V. B. GOLUB, 1996. Family Tingidae Laporte, 1832 - lacebugs. In: *Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha I* (B. Aukema & Chr. Rieger, eds): 3-78.
- PUTSHKOV, P. V., 1987. Reduviidae. – *Fauna Ukrainy* 21 (5): 1-248 [in het Russisch].
- PUTSHKOV, P. V. & V. G. PUTSHKOV, 1996. Family Reduviidae Latreille, 1807 - assassin bugs. In: *Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha I* (B. Aukema & Chr. Rieger, eds): 148-265.
- RECLAIRE, A., 1951. Zesde vervolg op de Naamlijst der in Nederland en omliggend gebied waargenomen wantzen (hemiptera-heteroptera). – *Tijdschr. Ent.* 93 (1950), separaat: 1-24.
- REICHLING, L., 1985. Hétéroptères du Grand-Duché de Luxembourg. 2. Quelques espèces peu connues, rares ou inattendues. – *Trav. sci. Mus. Hist. nat. Luxemb.* 4 (2): 1-46.
- REICHLING, L., 1994. Notes hétéroptérologiques II. – *Bull. Soc. Nat. luxemb.* 95: 253-272.
- REICHLING, L. & R. GEREND, 1994. Liste des Hétéroptères du Grand-Duché de Luxembourg. – *Bull. Soc. Nat. luxemb.* 95: 273-286.
- RIEGER, CHR., 1989. Die Wanzen der Schopflocher Halbinsel unter besonderer Berücksichtigung des "NSG Schopflocher Moor" auf der Schwäbischen Alb. – *Veröff. Natursch. Landesplf. Bad.-Württ.* 64/65: 385-408.
- SOUTHWOOD, T. R. E. & D. LESTON, 1959. *Land and water bugs of the British Isles*: i-xi, 1-436. Warne, London & New York.
- SOUTHWOOD, T. R. E. & D. LESTON, 1964. Heteroptera. In: *A checklist of British insects. 2nd revised edition. Part 1: Small orders and Hemiptera* (G. S. Kloet & W. D. Hincks, eds). – *Handbks ident. Br. Insects* 11 (1): 36-52.
- STEHLIK, J. L., 1977. New records of Heteroptera from Moravia. – *Acta Mus. morav., Sci. nat.* 62: 169-170.
- STICHEL, W., 1956-1958. *Illustrierte Bestimmungstabellen der Wanzen. II. Europa (Hemiptera Heteroptera Europaea)* 2: 170-907. Stichel, Berlin-Hermsdorf.
- STICHEL, W., 1957-1962. *Illustrierte Bestimmungstabellen der Wanzen. II. Europa (Hemiptera Heteroptera Europaea)* 4: 1-838. Stichel, Berlin-Hermsdorf.
- STONEDAHL, G. M., W. R. DOLLING & G. J. DUHEAUME, 1992. Identification guide to common tingid pests of the World (Heteroptera: Tingidae). – *Trop. Pest Management* 38: 438-449.
- TAKEYA, C., 1963. Taxonomic revision of the Tingidae of Japan, Korea, the Ryukyus and Formosa. Part 2 (Hemiptera). – *Mushi* 37: 27-52.
- TSUKADA, M., 1994a. The effect of temperature on the development and longevity of the Andromeda Lace Bug, *Stephanitis takeyai* (Heteroptera, Tingidae) on its two main host plants *Pieris japonica* and *Lyonia elliptica*. – *Appl. Ent. Zool.* 29: 571-576.
- TSUKADA, M., 1994b. Seasonal alteration by the Andromeda Lace Bug, *Stephanitis takeyai* (Heteroptera: Tingidae) between its two main host plant species. – *Res. Popul. Ecol.* 36: 219-224.
- WAGNER, E., 1952. Blindwanzen oder Miriden. – *Tierw. Dtl.* 41: i-iv, 1-218.
- WAGNER, E., 1966. Wanzen oder Heteropteren. I. Pentatomorpha. – *Tierw. Dtl.* 54: i-vi, 1-235.
- WAGNER, E. & H. H. WEBER, 1964. Hétéroptères Miridae. – *Faune Fr.* 67: 1-592.
- WAGNER, E. & H. H. WEBER, 1967. Die Heteropterenfauna Nordwestdeutschlands. – *Schr. naturw. Ver. Schlesw.-Holst.* 37: 5-35.
- VERSPUI, K. & W. K. R. E. VAN WINGERDEN, 1994. Natuurontwikkeling in Nederland: beleid, uitvoering en de rol van insectenbelangen. – *Ent. Ber., Amst.* 54: 50-53.

Geaccepteerd 18.iv.1997.